

HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete

Kandidatuppsats 15 hp

Identitet och skönlitteratur

- en diskursanalys av identitetsperspektivet i litteratur

Examensarbete nr:

Författare: Lotta Rudstedt Szadaj

Handledare: Åsa Westin och Sara Nittve

Högskolan Dalarna

791 88 Falun

Sweden

Tel 023-77 80 00

Examinator:

Ämne/huvudområde: Svenska som andraspråk

Poäng: 15 hp

Betygsdatum:

Sammanfattning

Den här uppsatsen har sitt fokus på identitet inom skönlitteraturen och jag har studerat två skönlitterära texter. De texter som har analyserats är en roman av Jonas Hassen Khemiri och en novell av Alejandro Leiva Wenger där olika uttryck för identitet har studerats och identifierats med diskursanalys. Huvudfrågorna har varit hur identitetsfrågor och relaterade fenomen kommer till uttryck i texterna och med vilka medel författarna skildrar dem. Det sammanfattande resultatet visar att litteraturen skildrar identitetsarbetet som i form av dialog med ett inre jag och i form av kampen mot omvärlden. Litteraturen ger en mängd olika tolkningsmöjligheter och diskussionsunderlag till frågor om identitet.

Nyckelord: identitet, skönlitteratur, diskursanalys multietniskt ungdomsspråk, hegemoni, litteratursociologi.

Innehållsförteckning:

1. Inledning	4
1.1 Syfte	5
1.2 Frågeställningar	5
2. Identitetsbegreppet	5
3. Metod	6
3.1 Metoddiskussion	7
4. Tidigare studier i ämnet	8
4.1 Styrdokument	8
4.2 Tidigare studier kring skönlitteratur och identitet	9
4.3 Det multietniska ungdomsspråket	10
4.4 Några röster om språket och attityder till språket i <i>Ett öga rött</i>	10
5. Teoribakgrund	12
5.1 Diskursanalys	12
5.2 Litteratursociologi	13
5.3 Hegemoni och habitus	13
6. Resultat	14
6.1 <i>Ett öga rött</i>	14
6.2 <i>Elixir</i>	15
6.3 Tolkning av <i>Ett öga rött</i>	16
6.3.1 Hur uttrycks identitet genom dialoger?	16
6.3.2 Hur formuleras identitetsperspektivet genom ordval, språk och åsikter?	17
6.3.3 Vilka litterära grepp används i romanen för att skildra identitetsfrågor?	18
6.3.4 Hur skildras den kulturella identiteten?	19
6.4 Tolkning av <i>Elixir</i>	20
6.4.1 Hur uttrycks identitet genom dialoger?	20
6.4.2 Hur formuleras identitetsperspektivet genom ordval och åsikter?	21
6.4.3 Vilka litterära grepp används i novellen för att skildra identitetsfrågor?	22
6.4.4 Hur skildras den kulturella identiteten?	23
7. Sammanfattande diskussion	24
Referenser	27

1. Inledning

Jag läser min sista termin på utbildningen till gymnasielärare i svenska och svenska som andraspråk och mitt största intresse är skönlitteratur. Jag använder gärna skönlitteratur i undervisningen eftersom den ofta ger svar på olika frågor och kan ge perspektiv på livets olika svårigheter och situationer som människor befinner sig i.

Läsning tillsammans med elever är i allmänhet ett bra sätt att närma sig existentiella frågor som ungdomar på gymnasiet tampas med och det är i synnerhet viktigt för andraspråkselever med ursprung och erfarenheter från andra länder än Sverige. Under mina praktikperioder har jag mött ungdomar i olika faser, med olika bagage från olika länder och med olika språkliga rötter. Jag har noterat att deras sätt att markera tillhörighet eller särskildhet ofta sker genom språket och genom att experimentera med ord. De fenomen som i språkforskningen kallas för kodväxling, "crossing" (Rampton 2010 s. 485) eller 'vanlig' slang används ofta mer frekvent av ungdomar än av vuxna.

Språk och sättet att använda språket är också ett medel för att manifesteras sin identitet och det tar sig olika uttryck i dialoger, åsikter och ordval och därför är studier av sådana intressant ur identitetsperspektiv. Eftersom skönlitteratur ofta experimenterar med språk beslöt jag mig för att undersöka hur identitetsfrågorna skildras i två skönlitterära verk.

Två böcker har särskilt fått mig intresserad av frågan och det är *Ett öga rött* av Jonas Hassan Khemiri (2003) och *Till vår ära* av Alejandro Leiva Wenger (2001) där novellen *Elixir* har valts ut. Böckerna förekommer i olika kurser på lärarutbildningen som exempel på språk och identitet och därför att de har ett invandraperspektiv.

I skönlitteratur kan man få en upplevelse av fiktion men man kan även jämföra sina erfarenheter genom möjligheten att pröva sina egna tankar om sin identitet. Litteraturen ger möjlighet att söka svar på funderingar men kan även väcka nya frågor.

Den här studien visar att författarna använder sig av flera sätt att skildra identitetsfrågor i skönlitteraturen och även andra tankar om världen som försiggår inom människan, runt om i samhället och i det sociala spelet mellan människor.

1.1 Syfte

Syftet är att studera två skönlitterära verk ur ett perspektiv som ungdomar ofta tampas med: den egna identiteten och kanske specifikt den egna identiteten som andraspråkselever i Sverige hanterar. Jag vill undersöka hur olika identitetsfrågor skildras i de två verken genom två författares ögon och se på vilket sätt fiktion kan kopplas till ett flerspråkigt och flerkulturellt samhälle.

Jag kommer att undersöka syftet genom att ställa följande frågor till texterna:

1.2 Frågeställningar

1. Hur uttrycks identitet genom dialoger?
2. Hur formuleras identitetsperspektivet genom karaktärernas ordval och åsikter?
3. Vilka litterära grepp använder författarna för att skildra identitetsfrågor?
4. Hur skildras den kulturella identiteten av författarna?

2. Identitetsbegreppet

Anledningen till att jag fokuserar på begreppet identitet är att ungdomar i gymnasieskolan ofta befinner sig i processen av att skapa ett eget jag, att bygga upp sin självbild och att bryta sig loss från sina föräldrar för att själva välja sin särskilda vuxenhet. Med det inte sagt att processen avtar i det vuxna livet men i de åldrarna sker många viktiga förändringar vad gäller identitet och just perioden mellan att vara barn och vuxen innebär att identitetsfrågor blir särskilt intressanta.

Economou reder ut identitetsbegreppet med hänvisning till Eriksson, Eriksson Baaz & Thörns (1999 Economou 2007 s. 16) genom att beskriva det som ett skeende där människor gör upp om sin egen identitet tillsammans och i samvaro med andra. Den egna särskildheten och dess gränser sätts och omförhandlas i relation till en annan person. Dessa skeenden är aldrig stillastående utan i ständig utveckling och visas i dialoger, i sammankomster och i olika situationer som individen stöter på i livet. Identitetsprocessen pågår i situationer som kräver

uppmärksamhet och reflektion och ingår som en viktig beståndsdel i människans utveckling.

Inom diskurspsykologin (se metoddelen: Winter Jørgensen & Phillips 2000 s. 106) ses identitet som något flytande och icke-konstant som skapas och omskapas i samtal och i människors sätt att vara och bete sig gentemot andra. Det är människans sociala identitet, eller subjektivitet (Haglund 2004 s. 361) som kan förändras och det finns alltid möjlighet att inta olika förhållningssätt och identitetspositioner gentemot andra. Identitetsbegreppet är alltså en rörlig term för en process som vi människor experimenterar med. Det följer oss genom olika faser i livet och jag vill nu se hur det skildras i skönlitteraturen med ett övervägande fokus på ett flerkulturellt samhälle .

3. Metod

Den metod som har valts för syftet är kvalitativ: varje text kan sägas vara dels personlig och sin egen och dels, i någon mån, lik en annan. I varje text finns något unikt och något allomfattande men det är jag som läsare som slutligen tolkar texterna. Studien är därför subjektiv: jag får avgöra och välja ut vad som ska tolkas, vilka delar av texten som är viktiga för analysen och vad som kan tänkas vara relevanta delar för att studera begreppet identitet.

Metoden är en kvalitativt granskande textanalys av två skönlitterära verk: *Ett öga rött* av Jonas Hassan Khemiri och novellen *Elixir* som finns i boken *Till vår ära* av Alejandro Leiva Wenger. De kan räknas till genren ungdomslitterära verk eftersom de rör sig i ungdomarnas värld, handlar om dem och är inriktade på existentiella frågor. De har också ett flerspråkighetsperspektiv eftersom de handlar om ungdomar från förortsmiljö med det språk som ibland förknippas med den (se Haglund 2005, Ganuza 2011). Metoden textanalys har valts för att se mönster i text som kan tänkas spegla sociologiska fenomen.

En metod som konkretiserar textanalysen är den *kritiska diskursanalysen* (Winter Jørgensen & Phillips 2000 s. 66) som låter mig gå in på djupet och studera ordval, strukturer och form i texten men även litterära grepp som metaforer. Faircloughs modell (1992 Winter Jørgensen & Phillips 2000 s. 74) används eftersom jag gör en intertextuell koppling mellan skönlitteratur och studier genomförda i ett verkligt socialt sammanhang (se avsnittet: tidigare studier).

Diskursordningen är enligt Fairclough (1998 Winter Jørgensen & Phillips 2000 s. 34) området där identitetsbegreppet studeras och i det här fallet alltså skönlitteraturen och dess sätt att hantera fenomenet identitet. Jag begränsar mig till att studera två skönlitterära texter och genom den kritiska diskursanalysens metoder kan jag få svar på de frågor jag ställt och förstå de fenomen som beskrivs.

Inom området diskursanalys finns flera olika angreppssätt och jag har valt *diskurspsykologin* (Winter Jørgensen & Phillips 2000 s. 106) som en övergripande metod eftersom identitet berör

inre mänskliga processer där det är människans psykologi som är i fokus. Diskurspsykologisk metod är därför en relevant analysmetod för att söka skildringar av identitetsmarkeringar i olika övergripande sammanhang i texten som i gruppprocesser eller när författarna rör sig på områden som berör karaktärernas känsloliv. Jag kommer att presentera diskursanalysen närmare i teoridelen, eftersom diskursanalys kan beteckna både teori och metod och den inte kan lösöras från en teoretisk grund (s. 10).

3.1 Metoddiskussion

För att få svar på mina frågor har jag valt att tolka just de här två verken, eftersom de förekommer på lärarutbildningar och i kurslitteratur som bland annat exempel på språk och identitet och jag vill ta reda på hur de uttrycker det perspektivet. Anledningen till valet av två olika verk är att få ett vidare perspektiv på ämnet och inte fokusera på en författare. Jag gör ingen jämförande analys utan låter läsaren följa mina tolkningar och min diskussion utifrån identitetsperspektivet med det helhetsintryck jag fått. Därmed inte sagt att jag gör anspråk på att göra en helhetsbedömning av all litteratur inom genren ungdomslitterär text, utan studien syftar till att granska just dessa två verk därför att de förmodas ha ett identitetsmotiv och en aspekt av flerspråkiga karaktärers språk och språkbruk i ett samhälle som kan tänkas spegla miljöer och människor med flerkulturella erfarenheter.

Den kvalitativa metoden är subjektiv: det är min tolkning, men eftersom all läsning av skönlitteratur, och tolkning av läsningen är subjektiv och personlig blir det rimligt att just ha en sådan forskningsansats i ämnet. Frågan hur texter kan uppfattas diskurspsykologiskt (Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 97) kan förmodligen besvaras olika beroende på vem som läser dem och svaren blir således också subjektiva.

Gumperz (1982 s. 155) menar att språket är reglerat genom strukturella koder som har sitt ursprung i grammatiken. De texter som jag vill göra en jämförande och textanalytisk studie av kan i hög grad sägas utmana dessa grammatiska regler just genom sitt särskilda bruk av dem (som när ordföljden i båda böckerna ofta bryter mot konventionerna utifrån standardnormerna) och därför kan textanalys som har sin utgångspunkt i diskursanalys vara relevant i den här studien.

Den validitet (Mattson 2004 s. 57) och giltighet som studien har är att texterna finns kvar och är tillgängliga för andra studenter att genomföra en liknande studie. Kontexten som texterna studeras i kan däremot förändras och analysen blir en annan men giltigheten och trovärdigheten kan ändå uppnås eftersom just den kritiska diskursanalysen tar hänsyn till den kontextuella situationen och till den läsare som i sin samtid blir mottagare av en text.

4. Tidigare studier i ämnet

Här presenteras ett axplock ur tidigare forskning som kan härledas till både identitetsbegreppet, flerspråkighet och till viss skönlitteratur. Anledningen är att frågor om identitet är ett aktuellt fenomen när det handlar om det egna språket i relation till den egna identiteten. Jag har valt ut de studier som har presenterat intressanta resultat i ämnet och jag använder dem som kontextuell bas till min egen studie. Jag kommer också att visa vad Skolverket säger i kursplaner och värdegrunder om skönlitteratur och identitet i undervisningen eftersom de är den instans som med rekommendationer och styrkraft visar vad som ska ingå i andraspråksundervisningen för gymnasiet. Slutligen presenteras några åsikter om Khemiris roman som är en text som väckte reaktioner när den kom (Källström 2006).

4.1 Styrdokument

I den inledande texten från skollagen i Skolverkets bok om den nya gymnasieskolan (Skolverket.se) står det: ”Gymnasieskolan ska ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet.” (2011 s. 8)

Genom att se till politiska styrdokument som läroplan för gymnasieskolan kan man få en bild av vilka de politiska ambitionerna är gentemot just undervisningen i skönlitteratur. För att främja personlig utveckling är frågan om identitet viktig, ett identitetsbyggande är en del av den personliga utvecklingen. I kursplanen över svenska som andraspråk står det att det är viktigt med: ”läsning av och samtal om modern skönlitteratur författad av såväl kvinnor som män som ger inblick i olika kulturer, allmänmänskliga teman och svenska referensramar” (Svenska som andraspråk 1 Skolverket.se).

Det finns alltså en tydlig intention från politiskt håll att läsa och samtala om skönlitteratur, att variera texterna i syfte att utveckla förmågor som självständighet och personlig utveckling – den egna identiteten.

4.2 Tidigare studier kring skönlitteratur och identitet

Ett viktigt arbete som kan kopplas till mitt syfte om identitet och andraspråkperspektivet är Haglunds doktorsavhandling (2005) som är en etnografisk studie av ungdomars sociala vanor

och deras sätt att kommunicera och interagera med jämnåriga. Den beskriver ungdomar på en skola i en förort till Stockholm och har sina antaganden och sina resultat grundade på teorier om interaktion och samtal. En av Haglunds slutsatser är att ungdomarna är väl medvetna om att de erfarenheter och kunskaper de har med sig från sin bakgrund inte överensstämmer med skolans värld eller skolans uppfattning om vad värdefull kunskap är. De befinner sig i ett slags gränsland mellan att återspegla samhällets och medias förväntningar på dem som misslyckade och utan framtid och mellan att kämpa mot den gängse bilden. De utmanar därför ständigt det som skolvärldens representant läraren säger.

Ungdomarna skapar språk som anses negativt av många samtidigt som de är stolta över att det är unikt och tillhör dem – inkräktare på språkområdet undanbedes, de vill inte att någon utanför gruppen ska tala "Durbyspråket" (Haglund 2005 s. 45 och s. 124). Språket och handlingar som förknippas med det används i symbolisk kontext för att markera just språkets betydelse för identiteten "Var fick du luft ifrån?" (s. 124). Det är också viktigt att inte försöka vara svensk utan att manifesteras sin egenhet.

Haglunds syfte är att beskriva, tolka och förklara, eller med hennes egna ord: "att undersöka ungdomars dagliga sociala erfarenheter, deras tolkning av vardagen och hur de positionerar sig själva och andra." (2005 s. 6 min översättning). Hon angriper studien med hjälp av poststrukturalistiska teorier presenterade av Vygotskij och Bakhtin (s. 10) där språk och attityder betraktas som ett resultat av social interaktion och förhandling människor emellan. Eftersom Haglunds studie är en verklighetsförankrad skildring av språket genomförd med en diskursanalytisk metod och också handlar om ungdomar i förortsmiljö som de båda texterna kan den fungera som en bakgrundsbild och ge ett kontextuellt bidrag till studien (Svedjedal 1996).

4.3 Det multietniska ungdomsspråket

Ett exempel på forskning kring det multietniska ungdomsspråket är Natalia Ganuza (2011) har studerat ungdomars meningsbyggnad i syfte att undersöka om antagandet att invandrarungdomar använder rak ordföljd när svenskan kräver omvänd kommer sig av språkbrister eller om andra faktorer spelar in.

Orsaken till forskningsområdet var tidigare studier av bland andra Kotsinas (Ganuza 2011 s. 91) som bekräftar att ungdomar från en multikulturell miljö oftare använder sig av "fel" ordföljd, vilket inte är tecken på att de inte behärskar språket till fullo utan snarare ett sätt att markera identitet genom en språkvariant. Andra forskare (s. 91) har visat att färdigheten med omvänd ordföljd vid s.k. spetsadverbial är svår för andraspråksinlärare att ta till sig. Med den kunskapen för ögonen anses det av vissa berättigt att anta att det multikulturella språk som kallas Rinkebysvenska är en variant av det svenska språket med brister. Detta fenomen brukar i nedsättande ton kallas för 'halvspråkighet' och antyder att ungdomarna varken behärskar sitt eget eller sitt andraspråk eftersom så pass markanta språkliga och grammatiska fel begås.

Ganuza (2011) visar emellertid i sin studie att i de fall XSV används (adverbial eller annat i fundamentet, subjekt och verb som ordföljdstruktur) så sker det ofta i samtalskontext medan det undviks i skriven form, vilket innebär att ungdomarna behärskar den korrekta grammatiska ordföljden men väljer att tala annorlunda.

Studien bekräftar också Kotsinas term "Rinkebysvenska" (Ganuza 2011s s. 91) eftersom analysen visade på en mer frekvent användning av XSV av ungdomarna från Stockholmsregionen.

4.4 Några röster om språket och attityder till språket i *Ett öga rött*

Ett öga rött är en roman som har studerats av ett flertal forskare (Nilsson 2010 s. 99) och den förekommer på litteraturkurser som exempel på böcker med etnicitetsperspektiv men också för sitt särskilda språk. Nilsson betonar ändå autencitetsaspekten i romanen och menar att huvudpersonen Halim främst söker kulturell autencitet och sin egen särskildhet genom hela romanen och att analysens fokus borde ligga där. Min undersökning av identitetsperspektivet i den romanen går till stor del i Nilssons fotspår eftersom jag ställer frågan om den kulturella identiteten.

Große (2004) har läst Khemiris egna ord om språket i romanen som en slags "Halimska" (s. 24) där han menar att det var just så språket fungerade i hans egna umgängeskretsar: som en ständig utmaning mot språkliga konventioner och ett sätt att ordleka och experimentera för att

hitta sin egen särskilda variant. Großes sammanfattande tolkning av språket i romanen går hand i hand med Ganuzas (2011) teorier att svenskan mycket väl behärskas av både Halim och hans kamrater men utsätts för prov och variation av sina användare.

Källström (2006) menar däremot att språket i romanen *Ett öga rött* måste tas för fiktion och inte antas spegla ett verkligt språkbruk av invandrad ungdom författad av en skribent med invandrarbakgrund. Han diskuterar de recensioner romanen fått i press och menar att man alltför lättvindigt tar författarens språk i *Ett öga rött* som något som faktiskt brukas, när Khemiri har hävdat att språket är konstruerat och kraftigt överdrivet (s. 147). Recensenterna har en kluven och laddad inställning till språket i romanen och de citerar och imiterar det gärna.

5. Teoribakgrund

I uppsatsen kommer jag att undersöka identitet och identitetsskapande genom att granska två skönlitterära verk som kan betraktas som ungdomslitteratur. Begreppet ungdomslitteratur är bedrägligt och Westin (2002) diskuterar det som ett behov av att avgränsa barn- och ungdomslitteraturen från vuxenlitteraturen eller ett behov av att ge den en egen identitet vid tolkningen. Båda böckerna visar på vissa strukturer som kan härledas till det som kallas ungdomsspråk och de handlar om ungdomar och riktar sig då eventuellt till den gruppen. Valet av dem till uppsatsens syfte ligger ju också i linje med min utbildning till gymnasielärare, men eftersom de lika gärna kan läsas av en vuxen läsarkrets så benämner jag dem istället ungdomslitterära verk.

Palm (2002) betonar tolkningens betydelse för ett verks överlevnad i ett historiskt sammanhang och vikten av att texten står på egna ben, men med ett gemensamt språk och med tolkningsteorier som är universala: "Att tolka är att förmedla mening till någon annan för större förståelse" (s. 190). Jag vill ge min egen förklaring till dialoger, ordval och situationer i boken: varför de används och vad som manifesteras. Jag kommer att ta hjälp av olika tolkningsteorier som gäller för identitet och sociala fenomen som förekommer i samhället men jag kan bara dra eventuella paralleller till teorier om världen; jag kan aldrig garantera att det är vad författaren har avsett.

5.1 Diskursanalys

Diskursanalysen är samtalsanalys som kan ske även intertextuellt genom att se hur texter, i det här fallet skönlitterära, kommunicerar med sin mottagare och med andra texter. Den har sitt

ursprung i socialkonstruktionismen där Burr (Winter Jørgensen & Phillips 2000 s. 11) menar att det vi tycker är självklara sanningar som är gemensamma för alla i själva verket måste betraktas med kritiska ögon och förstås som något som människor skapar efter sin subjektiva uppfattning och därmed konstruerar. Vi är också en produkt av vår historia och vi kommunicerar och överför kunskap till andra människor på ett sätt som är gemensamt för oss just nu. Vi måste därför i diskursanalysen utgå från att vissa värden och vissa identiteter är accepterade i samhället men att världen ändå är föränderlig.

Diskurspsykologin (Winter Jørgensen & Phillips 2000 s. 116) kan visa hur människors identitet övergripande psykologiskt manifesteras i dialoger och i handlingar. Språket förändras och är föränderligt beroende på vem vi pratar med, under vilka omständigheter, varför vi gör det och när. Genom identitetsperspektivet kan jag se att samtalet är kopplingen mellan människan och världen och genom det uttrycks den identitet som jag intar för tillfället i situationen. Det kan göras formellt eller vardagligt, genom slang eller genom språkliga variationer som kodväxling (Rampton 2010 s. 485). Som individ kan jag konstruera bilden av mig själv genom språket i samtalet, förändra mig eller manipulera genom det.

Analys av texter genom den kritiska diskursanalys som presenteras av med hänvisning till Fairclough (1992 Winter Jørgensen & Phillips 2000 s. 74) är nödvändig eftersom text ingår i människors repertoarer av referenser: en text kan hänvisas till en annan och de kan därmed påverkas av varandra. Den intertextuella kopplingen jag har gjort är den mellan den skönlitteratur jag har valt och mellan de tidigare studierna som jag presenterade ovan. Fairclough menar att allt som uttrycks i text ska analyseras med tanke på läsaren, med tanke på den sociala kontexten och med tanke på i vilken diskursiv praktik (här skönlitteraturen) den blir läst. All text måste också betraktas kritiskt eftersom man då kan se relationer mellan människor: maktrelationer, sociala ställningar och andra positioneringar som människor intar för att på olika sätt markera gemenskap, avstånd eller avvaktande. Texter kan också tänkas ge uttryck för ett visst språkbruk inom ett område som bara ett visst antal människor förstår eller kan relatera till.

De *nodalpunkter* som presenteras i Laclau och Mouffes diskursteori (Winter Jørgensen & Phillips 2000 s. 33) är kärnbegreppen inom diskursen och det samtalet kretsar kring. Genom att studera de ämnen som det talas i om texterna kan man synliggöra t.ex. maktstrukturer och intresseområden. Om ett samtal kretsar kring ett visst ämne kan det betyda något för människornas världsbild.

Gee förklarar diskursanalysen som att föreställningen om världen, som han kallar *figured worlds* (2010 s. 76) är att språket spelar en central roll för hur man uppfattas och för vilken ställning man kan ha i samhället. Status och makt manifesteras genom språk och det är språket

som används för att upprätthålla eller distansera förhållanden människor emellan.

5.2 Litteratursociologi

Det litteratursociologiska perspektivet (Svedjedal 1996) pekar på att en text kan fungera som ett uttryck i tiden - en modern bok vänder sig till människor i det moderna samhället och mottas av sina läsare på ett visst sätt i en viss tid. Texterna kan därmed representera sin samtid och tänkas spegla det samhälle som granskas. Texternas upphovsgivare kan också ha för avsikt att påverka sin samtid eller reagera på den. Det litteratursociologiska perspektivet ger möjlighet att studera dessa två skönlitterära texter med den utgångspunkten att samhälle och litteratur samspelar och påverkar varandra åt båda håll i en slags växelsamverkan. För att få syn på det krävs en närmare studie av texterna.

Enligt litteratursociologins principer (Svedjedal 2002) måste jag som uttolkare av texten ta hänsyn till författarens utgångspunkter. En sådan kan vara frågan om under vilka omständigheter texterna har växt fram? Är det en del av författarnas eget liv och sammanhang eller speglar det en miljö som fanns i deras närhet? De omständigheter som råder i den fiktiva värld som författarna målar upp är ju trots allt fiktion och inget faktiskt studium av en verklighet (jfr Källström 2006). Jag kommer inte att få något klart svar på dessa frågor utan lämnas åt tolkningens subjektiva korpus.

5.3 Hegemoni

Haglund definierar begreppet hegemoni (2004 s. 365) som att ojämna maktförhållanden råder i samhället och som en teori om att vissa värderingar och normer är mer värdefulla och mer giltiga än andra i ett samhälle. Det går hand i hand med Bourdieus tankar om habitus som Haglund refererar till i sin senare doktorsavhandling (2005 s. 13). Att ha ett avvikande habitus innebär att någon har en annan eller andra kulturella koder i sitt beteende än de som dominerar. Avhandlingen har fokus på ungdomar i en skolmiljö där majoriteten av lärarnas kulturella koder och vanor skiljer sig från sina elevers.

Hegemonibegreppet gör tydligt att elevernas koder, erfarenheter från sin uppväxt och värderingar hemifrån inte räknas till dem som skolan ser som värdefulla och eleven blir därmed nedvärderad eller: "uppfattas som predestinerad att inneha en viss position livet igenom" (Haglund 2004 s. 364).

6. Resultat

Här följer en resultatdel som först presenterar böckerna och sedan och tolkar dem. Jag avslutar uppsatsen med en sammanfattning och kommer sedan att diskutera tolkningen i relation till de teorier och tidigare studier som jag har använt mig av.

6.1 *Ett öga rött*

Den här romanen handlar om unge Halim som bor tillsammans med sin pappa i Stockholm. De har flyttat från förorten och bor någonstans centralt i Stockholm.

Vi får följa Halim under en hösttermin i nian och han är en rätt stökig elev som klottrar och vandaliserar. Hans elevassistent Alex försöker med olika metoder att få honom att anpassa sig till den nya skolan och klara godkänt i alla ämnen men "tanksultanen" (s.239), vilket Halim väljer att kalla sig själv, låter sig inte anpassas så lätt. Halim protesterar mot alla former som skulle kunna få honom att likna sina svenska kamrater och är i stor grad mån om att få bestämma själv.

Så småningom får läsaren reda på att Halims mamma dött efter en tids sjukdom och att pappan och Halim lämnats ensamma åt varandra. Hon nämns inte ofta, men det framgår att hon också var en stark motståndare till att anpassa sig till det svenska samhället. Halim uttrycker vikten av att bevara hennes minne genom att inte ge upp sitt ursprung och anpassa sig medan pappan går vidare; suckar och sörjer men vill fortsätta att leva och jobba som alla andra i centrala Stockholm.

I romanen nämns en nära vän till familjen, Nourdine, som kämpar för att få ett jobb inom skådespelaryrket och mer eller mindre framgångsrikt hankar sig fram på olika småjobb. Halim är mycket fäst vid honom och försöker med många olika, kontroversiella medel att hjälpa sin vän (bland annat får han tag på ett vapen och förföljer den kända skådespelaren Mikael Persbrant för att skada honom så att Nourdine kan ersätta honom på Dramaten).

I boken finns också en kvinna som starkt påverkar Halim att bevara sitt ursprung, sitt språk och vissa kontroversiella värderingar och det är Dalanda. Hon finns i Skärholmen strax utanför Stockholm och det är dit Halim dras som en magnet i sökandet efter svar på sina frågor och sin identitet: han ger sig ofta tillbaka till sin kära förort där han anser sig ha sina rötter och hör hemma.

Halim och hans pappa har en konflikt: pappan vill inte att han ska lyssna på Dalanda, som han anser gammal och tokig. Han tycker att Halim ska se till sitt liv som han har det nu och

anpassa sig och utnyttja sin kulturella tillhörighet, sitt intellekt och sin kraft åt att leva ett bra liv. Halim vill göra revolution och tycker däremot att pappan ger upp sina rötter och kampen mot "integrationsplanen" (Khemiri 2003 s. 55) som Halim läst om i tidningen och som väcker hans fantasier om hur han ska fråntas sin identitet för att bli svensk.

Romanen slutar dock med att de båda försonas och Halim är rätt nöjd med sin pappa. Han själv har lyckats att få godkända betyg och visat i skolan att han har förmåga att vara stark genom att göra sin röst hörd inte bara genom vandalisering.

6.2 *Elixir*

Elixir är en mycket kort slags 'fantasyhistoria' om tre pojkar som dricker en dryck som förvandlar dem från att ha varit mörka, skoltrötta invandrarungdomar till att bli ljusa, blonda, ambitiösa skötsamma personer. Handlingen utspelar sig i en vardaglig verklighet med skola, föräldrar och kompisar. Personerna som presenteras är Marco, Flaco, Jose och Marcela som är Marcos flickvän. Den är skriven i jagform utan att berättarrösten presenteras och är skriven nästan helt utan skiljetecken. På några ställen finns punkt och stor bokstav men utan någon konsekvens eller att följa några skriftregler. Novellen börjar från slutet med att Marcella har hamnat på sjukhuset och berättarjaget svär att han aldrig mer ska dricka den dryck som orsakat så mycket ont.

Det handlar om att Marco kommer till skolan förändrad, något har hänt men ingen kan exakt svara på vad. Pojkarna får höra att Marco får mystiska försändelser på posten som består av flaskor med någon slags sörja till innehåll. Breven är avsända från Sverige och det är efter att Marco har smakat på innehållet som han genomgår sin förändring. Den består i att håret blir ljusare och ögonen mer blå. Dagen därpå vill även novell-jaget pröva på drycken som mest smakar Cola med mindre socker men med kött i och han blir också förändrad med lite blåare ögon och lite ljusare hår. När drycken så småningom tar slut visar det sig att Marco får en ny försändelse; denna gång med ett recept på drycken: Cola, salt, vitlök och krossade kattögon är de ingredienser som behövs (Leiva Wenger 2001 s. 31).

Under en mardrömslik kväll fångar gänget in en katt, dödar den och djupt äcklade gröper de ögonen ur den som de krossar och sedan dricker. Förändringen dagen därpå är märkbar: berättarjaget börjar koncentrera sig bättre på lektionen och upptäcker att han blivit fegare, Marcos hår blir än ljusare och Flaco börjar glömma sitt förstaspråk. När de däremot bjuder Marcella på drycken blir hon livlöst liggande på sängen i Marcos rum. Marcos mamma blandas in och de åker tillsammans till sjukhuset när novellen avslutas. Den slutar med en stor

dos av samma ångestladdade mening som den började med att pojkarna svär på att aldrig mer dricka drycken och genast bränna receptet.

6.3 Tolkning av *Ett öga rött*

6.3.1 Hur uttrycks identitet genom dialoger?

Det finns flera exempel på att identiteten uttrycks genom dialogerna i *Ett öga rött* där den största källan är Halims dagbok där han för en dialog i skrift med sig själv. Den är i stora delar men inte konsekvent skriven med rak ordföljd och den kritiska diskursanalysen (Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 75) ser den potentiella läsaren som mottagare av det här speciella språket: som läsare får man intryck av att Halims svenska i dagboken har stora brister och man förknippar språket med förortsungdom. Men vid en närmare granskning förmedlas en djupare betydelse eftersom man kan tolka det som författarens sätt att låta oss läsare ta del av ett identitetsarbete där dagboken används som en frizon för Halim att språka och fantisera fritt.

Halim är en tänkande ung man med många olika funderingar kring livet och även om han verkar tuff och spelar hård så saknar han sin mamma och han är en mjuk kille där inne: "ingen får märka när man är som allra mjukast inuti." (Khemiri 2003 s. 195). I meningen kan man notera att korrekt grammatisk form har använts till skillnad från dagboken och det kan vara ett uttryck för att kampen genom språket inte gäller Halims egna känsliga inre utan främst yttre omständigheter. Hans längtan tillbaka till sin gamla skola i förorten kan tolkas som en längtan efter sin mamma, efter gamla tider och efter att få vara barn och barnslig och slippa växa upp och ta ansvar. Situationen beskriver den tunna linje mellan barn och vuxenvärld som ungdomar står på och som fint beskriver ett identitetsarbete på ett känslomässigt plan.

Dagboken är ett exempel på en inre dialog men Halim får förvisso svar vid ett tillfälle på sidan 215 (Khemiri 2003) där hans pappa, efter att ha läst dagboken, blir arg på sonens språk. I dagboken använder han ord som: "fett skönt", "shunnen" och "gussen" (Khemiri 2003), som är exempel på det multietniska ungdomsspråket (Fraurud & Bijvoet 2004) vilket gör hans pappa upprörd.

Halims sätt att konstruera världen genom språket är ett uttryck för den poststrukturella teorin (Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 13) som säger att det som skrivs och sägs av människor är ett sätt att förhålla sig till världen. Pappas reaktion på Halims språk blir ilska: han känner sig säker på att det inte är sonens riktiga språk, att det är taget och konstlat för att ge en bild av Halim som någon annan än han är.

Halims pappa har också ett språk som är korrekt enligt svenska skriftnormsregler, vilket kan tolkas som författarens avsikt att göra en avskiljande markering mellan ungdomar och vuxna: pappa vet vem han är och vad han säger och det behöver inte markeras som protest genom språkets struktur; blir han arg eller upprörd gör han det med ordens och deras innehåll: "Det finns bara ett enda sätt att förändra saker och ting här i världen...Pengarna...okey, det är jag som är svikaren...men man kan ju fråga sig vem som är falsk! Du eller jag!" (s. 216).

6.3.2 Hur formuleras identitetsperspektivet genom ordval, språk och åsikter?

Ett öga rött är i stora delar men inte konsekvent och främst i Halims dagbok, skriven med rak ordföljd och med inslag av ett multetniskt ungdomsspråk (Fraurud & Bijvoet 2004) och författaren har gjort ordval som tvingar en oinsatt läsare att fundera över betydelsen. Där finns ord som: "gussar"- tjejer (Khemiri 2003 s. 19) och "plankish"- från slangordet 'planka': att passera spärrarna till tunnelbanan utan att betala (s. 30), och det finns alltså exempel både på variationer med ord från andra språk som nybildningar.

Halim har många åsikter om samhället och hans största oro är att bli "svennefierad" (s. 31) och därför reagerar han kraftigt negativt när hans modersmålsundervisning dras in pga. resursbrist. Pappan, däremot, ser inte något problem med det utan anpassar sig till det svenska samhället genom att gradvis ge upp eller anpassa de egna traditionerna och mer och mer anamma de svenska.

Vi har flera exempel på gruppmotsättningar och grupptillhörighet, vilket i diskurspsykologin (Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 102) ses som människans sätt att förhålla sig till sin grupp genom identifikation och således i strid med en annan grupp. De etniskt svenska eleverna delas in i olika grupper av Halim men även invandrarungdomarna delas omsorgsfullt upp: identiteten ligger inte så mycket i att vara svensk eller inte svensk utan mer i vilken väg man har valt - en anpassad, eller rebellisk? Själv ser sig Halim som en "tankesultan" (s. 38) och som en invandrarkille med revolution i tanken: "revolutionsblatten" (s. 38) och han har bestämt sig för att kämpa mot strukturer som vill få honom 'försvenskad' som han ser det, eller som vill forma honom och anpassa sig.

Språket är ett sätt för författaren att visa på det som Economou menar är ett medel för förhandling (2007 s. 16): "Först jag använde vanliga snacket och sen för att ingen skulle misstolka jag puttade in lite svenneton." (Khemiri 2003 s. 239) Halim antyder här i sin dagbok att han kan använda sitt språk och sina egna språkfärdigheter för att markera sin särskildhet, han sätter själv sina gränser och visar att han kan påverka och agera genom sina språkkunskaper. Khemiri som författare illustrerar genom Halims språk de sätt att

kommunicera som Ganuza (2011) menar är ungdomars medvetna språkhandlingar och inte brister. På ett liknande sätt illustreras Halims självständighet och attityd till språket i en tänkt diskussion med sin assistent Alex: "Visst jag hade kunnat knäcka honom under fotknölen med enklaste argumenten men istället jag lät honom skina." (Khemiri 2003 s. 209).

6.3.3 Vilka litterära grepp används i romanen för att skildra identitetsfrågor?

Med det litteratursociologiska perspektivet (Svedjedal 2002), kan en studie av hur miljön beskrivs ge en bild av ett samtida samhälle. Miljöskildringarna i Khemiris (2003) roman presenterar bland annat en bild av ungdomarna på skolan - identitetsmarkörer i form av kläder; främst märkeskläder används, eller ett så sker ett avståndstagande från 'märkesreligionen' genom att de istället klär sig som trashankar. Alla verkar veta var de hör hemma: från "lyxsvennar" till "lodisgänget" till "darseleverna" (Khemiri 2003 s. 36) och grupptillhörigheten som markeras genom kläder speglar nog en vanlig skolgård på vilken högstadieskola som helst i landet. Författaren har dragit en beskrivande parallell till den värld som omger läsaren och diskursen visar inte bara hur det ser ut och låter på nationell nivå (jfr Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 169) utan även på en generell allmängiltig ungdomsnivå.

Halims identitetsarbete tolkar jag som motivet i romanen medan det också finns exempel på symboler som ger motivet en grund att stå på. Skärholmen är platsen som får ett starkt symbolvärde för Halim: det är dit Halim dras, han åker ofta och gärna tillbaka till sin kära förort där han anser sig ha sina rötter och där han träffar Dalanda. Dalandas roll kan tolkas symboliskt som Halims orakel genom att vara den kraft som inte pappan orkar och vill stå för - hon ger den unge mannen olika budskap som ska ge honom kraft och stolthet över att vara arab. Detta visar sig senare vara en luftbubbla som spricker vid närmare granskning. Pappan sticker hål på myten om Dalandas förskönande arabiska bild: "Tror du att ett ordspråk blir arabiskt bara för att man sätter in lite Nilen och några kameler?" (Khemiri 2003 s. 222).

En annan av symbolerna är att författaren själv flyttar in i porten bredvid (Khemiri 2003 s. 187) och Halim konfronteras med författarens eget livsöde med författarmotgångar, studiedilemman och "svennefieringen".

Ett större litterärt grepp är själva genren: *Ett öga rött* är en utvecklingsroman om den unge mannen som utvecklas och mognar från att ha varit en destruktiv pojke som försöker få förändring genom vandalisering till att bli en självständigt tänkande människa som accepterar sig själv och som använder sin potential till konstruktiva handlingar mot slutet av romanen.

Genom att ge karaktärerna olika roller har Khemiri också skildrat en aspekt av identitet: Pappans roll i romanen är den sorgsna men ändå självständiga och starka egenkraft som det

innebär att acceptera sin livssituation utan sin fru med en tonårsson som slits med sina identitetsproblem. Han står stadigt med båda fötterna på jorden och reagerar adekvat på sin sons olika utfall. Även om det kan tyckas att han gradvis ger upp de egna traditionerna och mer och mer anammar de svenska är det inte något offer han gör, utan han väljer att plocka bitar ur sin ursprungstradition, passar ihop dem med de nya och får ihop sitt pussel: han är en hel person och en representant för vuxenvärlden på ett stabilt och fint sätt.

Nourdine, bidrar till att atmosfären lättas upp i den spända relationen mellan far och son som finns i början. Hans roll i romanen är att förmedla betydelsen av vänner och vänskap som viktiga kvalitéer i livet och den lilla familjen skrattar mycket tillsammans med Nourdine. Han har spelat Baloo som roll i en föreställning och ett citat från bokens början ger en föreställning om vilka språkbrister Khemiri vill låta personerna belysa: "Var nöjd med allt som livet ger för björntjänst inte gör så glad..." (2003 s. 17). Den visar felplacering av satsadverbialer i bisats, vilket är en regel som Håkansson säger kommer sist i inlärningstrappan (2004 s. 154). Att författaren använder sig av den felaktiga ordföljdsstrukturen hos Nourdine tolkar jag som ett sätt att visa en språklig brist och inte som en identitetsmarkör eftersom Nourdine är en vuxen människa men med mänskliga brister.

6.3.4 Hur skildras den kulturella identiteten?

Khemiri använder ofta sin huvudpersons dagboksanteckningar för att problematisera kulturell identitet och visar på olika situationer som vill få läsaren att reagera. På sidan 194 (Khemiri 2003) beskrivs hur läkaren pratar med pappan som om han vore ett barn men med Halim som en vuxen fast han är ett barn. Det väcker frågan varför författaren tar in den här aspekten av hegemoni i samhället och låter Halim uttrycka den? En tänkbar tolkning kan vara att Khemiri vill låta oss se att läkaren riktar sig mot den mer 'normale' sonen på grund av språket: läkaren kan se pappan som barnlig och omogen genom hans brytning, alltså inte som en vuxen människa. Halim har kanske en mer svensk framtoning; han pratar utan brytning och ses alltså som mer vuxen (jfr Fraurud & Bijvoet 2004 sid 399). Halim reagerar förstås på den här upp- och nervända världen och författaren ger läsaren en fingervisning om hegemonisystemet i samhället.

Ett annat sätt är genom Halims möte med litteraturen: han blir tipsad av sin lärare att läsa en bok om kulturell identitet. Han fastnar vid en författare vars mamma är norsk och författaren beskriver sig själv som "halvnågoting" (s. 149). Halim blir provocerad och eldar upp boken när han förstår att texten var uppriktigt skriven. Jag tolkar det som en svårighet för en ung människa att se sig som en del av en helhet: att även de med västerländsk och till och med

nordiskt ursprung skulle kunna känna samma saker som han själv och gå igenom en trasslig identitetsprocess är svårt att acceptera. Det är en del av den narcissistiska personligheten som Ziehe (Heith 2006 s. 94) särskilt tillskriver ungdomar och som ofta tar sig uttryck i förakt för andra och oförmåga att se utanför sig själv.

Halim kallar sig själv "revolutionsblatte" (Khemiri 2003 s. 38) och skälet till att Halim inte vill anpassa sig kan hänvisas till den hegemoni som Haglund (2004 s. 365) menar fungerar normbildande i det svenska samhället, där svensk kultur och tradition är den som står högst i hierarkin och på ett överlägset sätt dominerar all annan kultur. Det motstånd som Halim gör och som han måste kämpa mot med revolution och kamp kan vara ett motstånd mot den hegemoni i det svenska samhället som inte accepterar den han är. Hans reaktion blir att med motmakt protestera mot samhället genom att främst vandalisera och i tanken vägra att anpassa sig. Khemiri ger ändå en nyanserad bild av hegemonin genom att låta läsaren förstå att det kan också vara en del av hans fantasier: vem är det egentligen som inte accepterar honom och vilka är det egentligen han måste kämpa mot? Skolan vill satsa på honom eftersom de har tilldelat honom en elevassistent för att han ska nå godkändnivå, men Halim kämpar mot systemet: mot "integrationsplanen" (Khemiri 2003 s. 55) som står som en hotande symbol för att någon skulle vilja omforma honom.

6.4 Tolkning av *Elixir*

6.4.1 Hur uttrycks identitet genom dialoger?

Elixir är en kort novell och det finns inga uttryckliga dialoger i novellen utan berättarrösten återger ett indirekt tal som refererar till pojkarnas samtal.

Det språk som novellen illustrerar är i likhet med *Ett öga rött* en blandning av multietniskt ungdomsspråk (Fraurud & Bijvoet 2004 s. 402) och standardsvenska men det finns också grafiska funktioner: "alla svenskar är lite avensJuka på oss svartkallar för vi tar deras guzar och är grymmare än dom." (Leiva Wenger 2001s. 30). Bruket av 'vi och de' i citatet kan ses som ett uttryck för en identitetspositionering där pojkarna vill särskilja sig i Gees anda om den föreställda världen (2010 s. 76) där en tänkbar tolkning är att författaren vill förmedla pojkarnas känsla av att vara unika och vikten av att tillhöra sin grupp. Det litteratursociologiska perspektivet (Svedjedal 1996) kopplar det som sägs i texten till den verklighet som kontextuellt omgärdar den och Haglund (2005) visade just på dessa fenomen om den egna särskildheten och gruppstillhörighet i sin studie av flerspråkiga ungdomar från en

multikulturell miljö där ungdomar genom sina sätt att använda språk och åsikter uttrycker just sitt unika jag och därmed skapar sig en starkare självkänsla.

Den sammantagna bilden av dialogerna i boken ger läsaren en känsla av den här 'betongförorten' som Haglund (2005) också beskriver men i novellens indirekta dialoger finns även en slags desperation att förändra världen och det genom en grym framställning av ett elixir som kan göra skillnad. Men vilken skillnad rör det sig om då de samtidigt vill markera sin särskildhet och framhärdar den? De olika maktförhållanden som råder i världen ger sig till känna i litteraturen – jag kopplar det till både hegemoniteorin (Haglund 2004 s. 365) och till Faircloughs (1992 Winter Jörgensen & Phillips 2000 s.87) kritiska diskursanalys där texter måste sättas in i det sammanhang de läses i. Han menar bland annat att en författare är väl medveten om vem som läser en text och hur den uppfattas.

6.4.2 Hur formuleras identitetsperspektivet genom ordval, språk och åsikter?

De ordval som förekommer i det indirekta talet och i dialogerna består ofta av svordomar: "Shit! fan vi var så jävla pantade" (Leiva Wenger 2001 s. 34) och författarens avsikt är troligtvis att förmedla det språk som kan höras på många ställen i förorten men även på andra platser. Vi har också exempel på kodväxling (Rampton 2010 s. 485) i meningen: "för vi tar deras guzar" (Leiva Wenger 2001s. 30), vilket med kritisk diskursanalys får ses som ett sätt för författaren att kommunicera med en omgivande världs språkbruk och ta identitetsmarkörer som förekommer i förorten (jfr Haglund 2005).

De flesta av pojkarna i novellen uttrycker sin åsikt genom att aktivt vilja prova drycken när de ser vilken skillnad den gör med Marco - han blir mer lik en svensk och han har en mamma som inte bryr sig om att han tar hem flickor - kort sagt avundsvärd. Jag förstår det som att pojkarna vill förändra sig själva och därmed sin identitet. Men för att göra det måste de producera mer dryck och det innebär flera offer: de måste hitta ingredienser, döda en katt och på det vidrigaste vis framställa drycken. Att pojkarna sedan verkligen gör det och är beredda att fortsätta trots det makabra i situationen tolkar jag som att det är viktigt för dem att prova - de vill på ett symboliskt sätt manipulera och omskapa sin identitet (jfr Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 106) i skolan nästa dag men när det väl är gjort ångrar de sig - de vill ju egentligen inte ge upp sin identitet. De konsekvenser som elixiret ger resulterar inte i någon positiv förändring för dem, utan de ger upp sig själva och känner sig obekväma i sin nya roll.

Det språk som skildras visar på ett språk som ska markera ett annat än det konventionella och som strider mot generella språkregler och grammatik: "marco va redan dära för första gången i historjen som han kom inte för sent." (LeivaWenger 2001s. 31) I den meningen har vi ett

exempel på som är typisk för det multietniska ungdomsspråket (Ganuza 2011) där avvikelserna handlar om felaktig placering av "inte" före verb i bisats (Håkansson 2004 s. 154). Det är också talspråkligt och är troligen menat att med exakthet visa hur det kan låta i en ungdomsvärld.

6.4.3. Vilka litterära grepp används i novellen för att skildra identitetsfrågor?

Elixir är en kort novell som beskriver en mardrömslik situation där man som läsare vävs in i ett tillstånd av drömsk verklighet och surrealistiska uttryck. Språket är ett virrvarr av ord utan några skiljetecken och utan någon till synes konsekvens och det används som för att ge liv till innehållet genom emfatiskt uttryck och som en bild av en 'misshandlad' svenska. Förutom den grafiska funktionen har författaren använt avvikande meningsbyggnad och fonologiska markeringar: "det var då allting burjade hända på riktigt för nesta dag jag vakna tidit" (Leiva Wenger 2001s. 31).

Där finns också exempel på hur ungdomar talar rent fonologiskt som om författaren nästan vill transkribera språket för att få oss att höra ljuden. Det blir effektivt för som läsare kan man inte värja sig för hur språket verkligen används och man deltar och dras bokstavligen in i den identitetsprocess som ungdomarna genomgår: "flaco sa nu måste vi sluta annars kanske vi blir iNne i själva järtat och i järnan."(Leiva Wenger 2001 s. 33).

Författarens sätt att använda både språk och grafik är ett sätt att markera distans till det som Gumperz (1982 s. 155) säger är språkets struktur reglerat genom grammatik och därmed ger en slags ordning till världsbilden. Leiva Wenger (2001) utmanar dessa regler och använder istället språket och språkets grafiska struktur till att ge än mer liv åt en redan surrealistisk historia. Effekten låter inte vänta på sig: som läsare blir man indragen i karaktärernas känsloliv och smittas av obehag och frånstötande känslor som i scenen med katten till exempel (s. 33): "då burja flaco skratta konstit. han såg helt dum ut och hans garv var inte normal (...) jose giCK fram och tillbaka och sa hela tiden tänk om det kommer nån. ja sa håll käften i stället. så marco hällde ögonen i plastpåsen." Det explicit uttryckta talspråket och avbrutna tanketrådar som illustreras genom punkt utan stor bokstav till följd ger ett kaotiskt och levande intryck som starkt påverkar läsningen.

Den dryck som förekommer har svensk avsändare och kan tolkas metaforiskt som någon slags drog och ett sätt att fly verkligheten som invandrarungdom och dömd till utanförskap. Elixiret är den nodalpunkt som hela det indirekta samtalet i novellen kretsar kring som Laclau och Mouffe (Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 33) menar är betydelsebärande enheter i en text. Den förödande effekt elixiret har på flickvännen kan förstås som att hon blir oskyldigt

drabbad: hon förekommer inte som en aktiv deltagare i texten; hon är bara en ”brud” (Leiva Wenger 2001 s. 34), vilket också är ett budskap enligt den kritiska diskursanalysen som säger att allt måste tolkas som uttryck för ideologi (Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 69). Flickvännens frånvaro av röst tolkar jag därför som att hon som flicka står lägre i hierarkin och ingenstans i texten nämns det att hon aktivt vill ta del av pojkarnas identitetslek. Hon blev bjuden och indragen i något som hon inte hade valt och kanske därför blir konsekvenserna så fruktansvärda att pojkarna ångrar sig och förbannar sig själva: "Shit! fan vi var så jävla pantade speciellt marco för det var han som gav skiten till sin brud igår var det. (...) och vi lovade vi ska sluta dricka skiten." (Leiva Wenger 2001 s. 34).

6.4.4 Hur skildras kulturell identitet?

De många meningarna med svordomar, slanguttryck och med ord från andra språk men även författarens sätt att inte följa interpunktion eller stavningsregler för tanken till den tyska forskaren Thomas Ziehe (Heith 2006 s. 94-99) som beskriver att de ungdomskulturer som finns i dagens samhälle skiljer sig från de som fanns förr i och med att samhället förändras. Ungdomar förr reagerade mot sin egen medel- och överklass (t.ex. punkrörelsen) men i den situation vi har nu i ett etniskt heterogent Sverige, skapas nya sätt för ungdomar att reagera mot det som anses tryggt och stabilt av den äldre generationen: språket. Jag tolkar det som författarens avsikt att låta oss läsa in ett motstånd mot den äldre generationen eller mot ett omgivande samhälle i form språket.

Själva elixiret som är medlet för identitetsförändringen kan också tolkas som ett uttryck för en hegemoni (Haglund 2004 s. 365) som pojkarna är påverkade av, men som egentligen inte tilltalar dem eftersom världen inte blir vackrare eller lättare för att man underkastar sig hegemonin och smälter in. Tvärtom känner de sig malplacerade och oäkta: "vi sa fan den där läskan gör att man blir svenne. fan tänk om vi skrattade som fan men sen sa marco nej jag vill inte bli för jag är stolt över att va svarting." (Leiva Wenger 2001 s. 33).

Ur diskursspsykologiskt perspektiv (Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 97) kan det ses som att karaktärerna i novellen experimenterar och omförhandlar sin identitet med omgivningen, elixiret är bara en metafor för själva förvandlingsarbetet och de konfronterar sina lärare och klasskamrater med sin nya identitet och ser genast resultat. Allt blir bra, de blir betraktade annorlunda, lärarna blir tillmötesgående för de klarar även svensk litteraturhistoria: de förstår och blir nästan svenska.

En närmare kritisk diskursanalytisk granskning av meningen ovan märker man att orden ”svenne” och ”svarting” står som uttryck för varandras motsatser där det första kopplas samman med en svärord och ordet ”svenne” med ordet ”stolt”. De båda motsatserna är i

diskursspsykologiskt avseende ett uttryck för gruppidentifikation och visar problematiken av att tillhöra en annan grupp än den svenska.

När berättaren vaknar till en ny skoldag efter att ha druckit av den märkliga drycken använder han sig av den här strukturen: "det var då allting burjade hända på riktigt för nesta dag jag vakna tidit och kom pricis i tid till skolan och marco va redan dära för första gången i historjen som han kom inte för sent." (s. 31) I meningen finns exempel som är typiskt för det multietniska ungdomsspråket (Ganuza 2011) där avvikelser handlar om felaktig placering XSV istället för XVS (s. 95) och placering av "inte" före verb i bisats (Håkansson 2004 s. 154). I min tolkning av den korta novellen *Elixir* syns flera exempel på identitetskonflikter och de manifesteras genom språket i form av grafiska variationer i meningarna, meningsbyggnaden och fonologiska effekter som gör att läsningen blir mardrömslik. Det tar sig också uttryck i språkliga beslut och tankar som pojkarna uttrycker och i form av den stora symbolik som själva titeln innebär.

7. Sammanfattande diskussion

Det jag har fått fram genom en diskursanalytisk tolkning av dialoger, ordval, åsikter, kulturella identitetsmarkeringar och litterära grepp har gett en bild av ett identitetsperspektiv som skildras genom särskiljande av det egna jaget från den andres jag och den sammantagna bilden är att det finns åtskilliga exempel på att texterna används som ett sätt för författarna att markera identitet främst genom kampen mot den 'andre' som grupp till skillnad från den egna gruppen eller mot ett yttre system.

Dialogerna i *Elixir* är refererade som indirekt tal där berättarrösten uttrycker pojkarnas inre kamp i flera frågor och i *Ett öga rött* är det i form av Halims dialog med sig själv. Dialogerna i båda texterna skildrar att det förs ett samtal med den egna inre världen och med den yttre, ogivande världen, vilket är ett uttryck för identitetsarbete. I *Ett öga rött* sker det genom den inre dialog Halim har med sig själv men först då pappan konfronteras med dagboken sker det utbyte som behövs för att huvudkaraktären ska komma till insikt och gå mot förändring. I *Elixir* sker det i det indirekta talet som uttrycker en inre röst och först efter det som händer med flickvännen konfronteras pojkarna med den verklighet som faktiskt består av sårbara, oskyldiga människor och pojkarna inser konsekvenserna av sitt spel med identiteten och med livet.

Samtalet i de båda texterna kretsar kring samma tema av att kämpa mot yttre omständigheter och att vilja förändra den omgivande världen men där slutresultatet innebär att kampen avtar: i *Elixir* genom ånger och i *Ett öga rött* genom mognad.

På frågan om ordval, språk och åsikter finns det en mängd uttryck där ordval och struktur visar på identitetsfrågor av existentiell karaktär. Det är ord som särskiljer det egna jaget från någon annan och som skiljer det egna etniska jaget från det svenska jaget. Det sker genom konkreta ord men också genom ord från andra språk. Författaren Leiva Wenger låter meningarnas grafiska utseende formulera känslor av oro och kaos och främst den ångestfulla förvirring pojkarna upplever när de upptäcker att de spelar ett spel om sina egna identiteter med ett allför högt pris att betala. Khemiri har däremot använt dagboksformen för att låta sin huvudperson uttrycka sina inre våndor och han låter det överdrivna multietniska ungdomsspråket (Källström 2006) bli ett uttryck för Halims ambivalenta ställning till sig själv.

Språkliga varianter som används av ungdomar i form av multietniskt språk, slang, kodväxling och svordomar förekommer i båda böckerna och jag tolkar författarnas frekventa användning av detta språk som att det speglar den verklighet som de anser finns; kanske har de själva använt sig av språkformerna eller också vill de förmedla en bild av hur det faktiskt ser ut och låter i vissa delar av samhället (Svedjedal 2002, Haglund 2005).

Huvudpersonerna i de båda texterna är ungdomar med ursprung från andra länder än Sverige och därför blir flerspråkighetsperspektivet på identitetsfrågorna en huvudfråga i dem. På flera ställen får läsaren en fingervisning om vilka identitetsfrågor dessa personer brottas med och hur de ska förhålla sig till de strukturer och hegemonier, maktsystem och förhållande som råder mellan människor av olika ursprung i samhället. De olika avsnitten är inte skrivna av en slump, utan en medveten handling av författare som genom sina ord i text vill få oss att tänka till. En närmare kritisk diskursanalys av bruket av ord som ”svenne” och ”svarting” (Leiva Wenger 2001 s. 33) visar att de inte behöver förklaras för en läsare som genast förstår vilken kulturell identitetsmarkering pojkarna tillkännager sig och vilken värld som omger den. Författaren tar för givet att läsaren själv bär på vissa värderingar och aldrig kan stå helt neutral till många ord och uttryck.

Båda texterna är utvecklingstexter där pojkarna i *Elixir* kommer till insikt om att det var dumt att experimentera så långt och där Halim så småningom finner en inre harmoni. Författarnas likartade sätt att använda genren är ett av svaren på med vilka litterära grepp författarna skildrar identitetsfrågor i litteraturen. Det finns också flera symboler och övergripande motiv som kan kopplas till identitetsbegreppet som med diskursanalysens begrepp visar sig vara nodalpunkter i texterna (Laclau och Mouffe 1985 i Winter Jörgensen & Phillips 2000 s. 33). I *Elixir* är det främst drycken: *elixiret* som är nodalpunkt för att yttre påverkan i form av en magisk trolldryck skulle kunna förändra den egna identiteten så att den anpassas till det omgivande samhället och till det som verkar vara attraktivt. I *Ett öga rött* är

dagboken en nodalpunkt och alltså det övergripande uttrycket för det identitetsarbete Halim genomgår och där han kan visa sig både stark, särskild och svag.

Svaret på frågan hur författaren skildrar den kulturella identiteten är att det sker dels genom att båda författarna har använt det multietniska ungdomsspråket (Ganuza 2011) och genom att markeringar sker genom 'vi och de', vilket jag har tolkat som en indelning i grupper med de med flerkulturellt ursprung och svenskar och där jag har dragit paralleller till Haglunds (2005) studier av ungdomars språk för att markera identitet i en förort i Sverige.

Genom den kritiska diskursanalysens närmare granskning och närläsning har jag fått syn på de åsikter som ungdomarna i de båda texterna uttrycker. De vill något med sin egen identitet och de vill förändring men genom externa medel: Halim vill revolution och pojkarna i *Elixir* vill anpassa sitt yttre skal för att smälta in. Själva kärnan i tolkningen verkar ändå att författarna uttrycker identitetsprocessen som en inre kamp där upplösningen sker genom insikt och därmed kan man förstå författarnas val av genren utvecklingstext som ett sätt att skildra identitet igenom skönlitteratur.

Sammanfattningsvis finns det flera exempel på identitetskonflikter och identitetsbyggen i både *Ett öga rött* och i *Elixir* i språket och i meningsbyggnaden så som de formuleras av författarna i dialoger och ordval. Men identitetsmanifesteringar sker inte bara genom språket utan lika ofta i symboler, tecken som har kulturell karaktär och i skeenden som författarna med olika litterära grepp låter läsaren ta del av och därmed tolka.

Alla dessa fenomen och även andra kan vara en bra utgångspunkt att undersöka i framtiden: hur ungdomar som läser en novell som *Elixir* eller en roman som *Ett öga rött* uppfattar texten och hur den talar till dem? Förstår de hela språkbruket eller förblir det obegripligt? Är det i så fall skillnad i olika geografiska delar av landet eller är språket som identitetsmarkör universell i hela Sverige? Benämningen Rinkebysvenska (Ganuza 2011 s. 91) kommer ju från huvudstadens förort men jag kan tänka mig att själva förståelsen av språkbruket ändå skulle kunna uppfattas på ett visst sätt av ungdomar eller är det kanske individuellt? Frågor som jag lämnar att vidare undersökas av intresserade läsare!

Referenser:

Economou, C. (2007) Att läsa *Ett nytt land utanför mitt fönster* med några språk- och samhällsvetenskapliga verktyg. I: Carlsson, M. (red.) *Språk och gränser - om språk och identitetsskapande i några skönlitterära verk*. Göteborg: Göteborgs universitet

Fraurud, K. & Bijvoet E. (2004) Multietniskt ungdomsspråk och andra varieteter av svenska i flerspråkiga miljöer I: Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.) *Svenska som andraspråk - i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur

Gee, J. P. (2010). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. (3rd ed.) London: Routledge.

Große, J. (2007) Tankesultanen och den symboliska marknaden – Språk och identitet i *Ett öga rött*. I: Carlsson, M. (red.) *Språk och gränser - om språk och identitetsskapande i några skönlitterära verk*. Göteborg: Göteborgs universitet

Gumperz, J. (1982) Socio-cultural knowledge in conversational inference. I: *Discourse Strategies*. Cambridge: CUP

Haglund, C. (2004) Flerspråkighet och identitet. I: Hyltenstam, K. & Lindberg, I.(red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Haglund, C. (2005) *Social Interaction and Identification among Adolescents in Multilingual Suburban Sweden. A study of institutional order and sociocultural change*. Doctoral Dissertation: Stockholms universitet

Håkansson, G. (2004) Utveckling och variation i svenska som andraspråk enligt processbarhetsteorin I: Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Khemiri, J. H. (2003) *Ett öga rött*. Stockholm: Norstedts förlag

Leiva Wenger, A. (2001) *Elixir I: Till vår ära*. Uddevalla: Albert Bonniers förlag

Mattsson, M. (2004) *Att forska i praktiken: en kunskaps översikt och en fallstudie*. Uppsala: Kunskapsföretaget AB.

Nilsson, M. (2010) *Den föreställda mångkulturen, klass och etnicitet i svensk samtidsprosa*. Hedemora: Gidlunds förlag

Palm, A. (2002) Att tolka texten. I: Bergsten, S. (red) *Litteraturvetenskap - en inledning*. Lund: Studentlitteratur

Rampton, B. (2010) *Language Crossing and the Problematisation of Ethnicity and socialization*. Pragmatics 5: 4

Svedjedal, J. (2002) Litteratursociologi. I: Bergsten, S. (red) *Litteraturvetenskap - en inledning*. Lund: Studentlitteratur

Westin, B. (2002) Vad är barnlitteraturforskning? I: Bergsten, S. (red) *Litteraturvetenskap - en inledning*. Lund: Studentlitteratur

Winther Jörgensen, M., Phillips L. & Vrå, B. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund Studentlitteratur

Källor från Internet:

Ganuja, N. (2011) Syntactic variation in the Swedish of adolescents in multilingual urban settings a thesis summary I: Roger Källström och Inger Lindberg (Red) *Young Urban Swedish Variation and change in multilingual settings*. Hämtad 2013-05-26 kl 14.10 på: http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/26570/1/gupea_2077_26570_1.pdf

Skolverket (2011), Gymnasieskolan 2011. Hämtad 2013-04-11 kl 17.38 på: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2597>

[Skolverket \(2012\): Svenska som andraspråk. Hämtad 2013-04-11 kl 17.40: http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/gymnasieutbildning/amnes-och-laroplaner/sok-program-och-amnesplaner/subject.htm?subjectCode=SVA](http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/gymnasieutbildning/amnes-och-laroplaner/sok-program-och-amnesplaner/subject.htm?subjectCode=SVA)

Tidskrifter:

Svedjedal, J. "Det litteratursociologiska perspektivet - om en forskningstradition och dess grundantaganden" Tidskrift för litteraturvetenskap 1996:3-4, tjugofemte årgången. Uppsala universitet - Litteraturvetenskapliga institutionen

2013-05-26

kl

14.46

<[http://www.google.com/url?](http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CD8QFjAD&url=http%3A%2F%2Ffojs.ub.gu.se%2Ffojs%2Findex.php%2Ff1%2Farticle%2Fdownload%2F569%2F536&ei=K4AaUaCXOMTj4QSG_IH4Bw&usg=AFQjCNEPhLbNOjiqIoAtC8iJJzDlOiymA&bvm=bv.42261806,d.Yms&cad=rjt)

[sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CD8QFjAD&url=http%3A%2F%2Ffojs.ub.gu.se%2Ffojs%2Findex.php%2Ff1%2Farticle%2Fdownload%2F569%2F536&ei=K4AaUaCXOMTj4QSG_IH4Bw&usg=AFQjCNEPhLbNOjiqIoAtC8iJJzDlOiymA&bvm=bv.42261806,d.Yms&cad=rjt](http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CD8QFjAD&url=http%3A%2F%2Ffojs.ub.gu.se%2Ffojs%2Findex.php%2Ff1%2Farticle%2Fdownload%2F569%2F536&ei=K4AaUaCXOMTj4QSG_IH4Bw&usg=AFQjCNEPhLbNOjiqIoAtC8iJJzDlOiymA&bvm=bv.42261806,d.Yms&cad=rjt)>

Källström, R. "Flygande blattesvenska" Recensenter om språket i Ett öga rött. I: *Svenskans beskrivning: Förhandlingar vid tjugooåttonde sammankomsten för svenskans beskrivning*. Örebro universitet